

บทบาทของกองพันทหารช่างอยุธยา ในเหตุการณ์กบฏบวรเดช พ.ศ.2476

The Roles of Ayutthaya Engineer Battalion in the Boworadet Rebellion, 1933

ธานี สุขเกษม / Thanee Sukkasem

รองศาสตราจารย์ ดร. หลักสูตรรัฐศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์
Associate Professor Dr. Responsible to the Master Degree of Political Science Curriculum,
Phetchabun Rajabhat University

พิสิษฐิกุล แก้วงาม / Pixitthikun Kaew-ngam

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ประธานหลักสูตรรัฐศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์
Assistant Professor, Chairman of the Bachelor Degree of Political Science Curriculum,
Phetchabun Rajabhat University

วันที่รับบทความ 11 ตุลาคม 2565 / แก้ไขบทความ 20 ธันวาคม 2565 / ตอบรับบทความ 21 มีนาคม 2566

บทคัดย่อ

วัตถุประสงค์ของบทความนี้คือการศึกษาบทบาทของกองพันทหารช่างอยุธยาในเหตุการณ์การกบฏบวรเดช ระหว่างวันที่ 11-25 ตุลาคม พ.ศ.2476 เป็นการศึกษาเชิงประวัติศาสตร์โดยใช้เอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องเป็นข้อมูลสำคัญ จากการศึกษาพบว่า กบฏบวรเดชเริ่มต้นเมื่อวันที่ 11 ตุลาคม พ.ศ.2476 โดยกำลังทหารจากต่างจังหวัดคือ อยุธยา สระบุรี และนครราชสีมา ได้เคลื่อนกำลังลงมายึดสนามบินดอนเมืองและพื้นที่บางเขนตามแผน “ล้อมกวาง” ซึ่งกองกำลังทหารเหล่านี้ใช้ชื่อว่า “คณะกู้บ้านกู้เมือง” และยื่นข้อเรียกร้องให้รัฐบาลพ้นเอกพระยาพลพลพยุหเสนาลาออกในทันที แต่รัฐบาลปฏิเสธข้อเรียกร้องดังกล่าวและใช้กำลังทหารเข้าปราบปรามฝ่ายคณะกู้บ้านกู้เมือง จนพ่ายแพ้และกลายเป็นการกบฏที่ชื่อว่า “กบฏบวรเดช”

สำหรับกองพันทหารช่างอยุธยาได้เข้าร่วมกับฝ่ายคณะกู้บ้านกู้เมือง โดยมีเหตุผลหรือแรงจูงใจ 2 ประการ คือ 1) ความหวาดกลัวภัยคอมมิวนิสต์ที่มาจากบุคคลในคณะรัฐบาลพ้นเอกพระยาพลพลพยุหเสนา 2) ความสัมพันธ์อันใกล้ชิดระหว่างผู้นำหน่วยทหารช่างของอยุธยากับผู้นำคนสำคัญของฝ่ายกบฏ บทบาทของทหารช่างอยุธยาในการเข้าร่วมกับกบฏบวรเดช ได้แก่ 1) การเข้าร่วมประชุมวางแผน 2) การสร้างขวัญและกำลังใจก่อนการปฏิบัติการทางทหาร 3) ยกกำลังทางเรือมาขึ้นที่รังสิตและยึดสนามบินดอนเมือง 4) วางกำลังเพื่อปิดล้อมบริเวณตอนเหนือของกรุงเทพฯ 5) การถอนตัวออกจากดอนเมือง บางเขนและหลักสี่

ผลจากความพ่ายแพ้ในการกบฏครั้งนี้ ทำให้ผู้บังคับบัญชาของกองพันทหารช่างอยุธยาถูกจำคุก ถูกถอดออกจากยศทหารและบรรดาศักดิ์และหลบหนีไปอยู่ในต่างประเทศ ในที่สุดกองพันทหารช่างอยุธยา ก็ได้ถูกยกเลิกไปโดยรัฐบาลพันเอกพระยาพหลพลพยุหเสนา

คำสำคัญ : บทบาท กองพันทหารช่างอยุธยา กบฏบวรเดช

Abstract

The purpose of this article was to study the roles of Ayutthaya Engineer Battalion participated in the Boworadet Rebellion from 11th to 25th October 1933. It is of historical study whose key information was collected via relevant documents. The results revealed that the Boworadet Rebellion started on 11th October 1933 when troops from other provinces – Ayutthaya, Saraburi, and Nakhon Ratchasima – rapidly marched over to Bangkok. They seized Don Mueang Aerodrome and the areas around Bang Khen according to the “Deer Siege” strategy. The rebels, calling themselves the “National Salvation Group,” called on the Colonel Phraya Phahon Phon Phayuhasena government to resign immediately, but the government refused to comply with their demands and began to suppress the rebellion. The fight ended up with defeat of the National Salvation Group which was recognized afterward as the Boworadet Rebellion.

Ayutthaya Engineer Battalion’s main motivation for participating in the Boworadet Rebellion consisted of two reasons: 1) fear of communism caused by people in the Colonel Phraya Phahon Phon Phayuhasena government and 2) the close relationship between some of battalion leaders and the rebel leader. The roles of Ayutthaya Engineer Battalion were as follows: 1) attending planning meetings, 2) boosting morale before military action, 3) bringing troops from Ayutthaya to Bangkok by ship landing at Rangsit to seize Don Mueang Aerodrome, 4) deploying troops to siege the northern part of Bangkok, and 5) withdrawing from Don Mueang, Bang Khen and Lak Si.

After being defeated, Ayutthaya Engineer Battalion leaders were imprisoned and stripped of military ranks and titles. Some of them fled abroad. Finally, Ayutthaya Engineer Battalion was abolished by Colonel Phraya Phahon Phon Phayuhasena.

Keywords : Roles, Ayutthaya Engineer Battalion, The Boworadet Rebellion

บทนำ

กบฏบวรเดชเป็นปฏิกริยาครั้งใหญ่และเป็นครั้งแรกที่เกิดขึ้นในสมัยรัฐบาลของคณะราษฎร ซึ่งได้ทำการเปลี่ยนแปลงจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นระบอบรัฐธรรมนูญ เมื่อวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ.2475 การกบฏครั้งนี้ประกอบขึ้นด้วยบุคคลหลายฝ่าย เช่น เชื้อพระวงศ์ ข้าราชการทหาร และข้าราชการพลเรือน ได้รวมตัวกันโดยใช้ชื่อว่า “คณะกู้บ้านกู้เมือง” ยกกำลังทหารจากต่างจังหวัดมาตั้งอยู่ที่ชานเมืองกรุงเทพฯ ด้านเหนือ และเข้ายึดสนามบินดอนเมือง เมื่อวันที่ 11 ตุลาคม พ.ศ.2476 เพื่อใช้เป็นฐานอำนาจต่อรองกับรัฐบาลและบีบบังคับให้รัฐบาลพ้นเอกพระยาพหลพลพยุหเสนาปฏิบัติตามข้อเงื่อนไขที่เสนอ แต่รัฐบาลไม่ยินยอมและปราบปรามคณะกู้บ้านกู้เมืองลงได้อย่างรวดเร็ว มีหน้าซ้ำยังกล่าวหาคณะกู้บ้านกู้เมืองว่าเป็น “คณะผู้ก่อการจลาจล” (นิคม จารุมณี, 2521, หน้า 373) บุคคลทั่วไปจึงรู้จักชื่อเหตุการณ์ครั้งนี้ว่า กบฏบวรเดช ทั้งนี้เพราะหัวหน้าคณะกู้บ้านกู้เมือง คือ พลเอกพระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าบวรเดช อดีตเสนาบดีกระทรวงกลาโหมในยุคสมัยก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475 (อุธร ภูมะธน, 2521, หน้า 63 ; ไชยวัฒน์ ยนเปี่ยม, 2528, หน้า 11) เหตุการณ์นี้จึงถูกมองว่าเป็นการลุกขึ้นต่อสู้ของตัวแทนกลุ่มความคิดในระบอบเก่าที่พยายามจะนำระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์กลับมาใช้อีกครั้งหนึ่ง แต่ก็ต้องล้มเหลวในที่สุด (ชาดา นนทวัฒน์, 2552, หน้า 94) ในทัศนะของ ยาสุกจิ ยาตาเบ อัครราชทูตญี่ปุ่นประจำประเทศสยามในสมัยนั้นบันทึกว่า “ภายหลังการจัดตั้งรัฐบาลพระยาพหลพลพยุหเสนาแล้ว (หลัง 20 มิถุนายน 2476) ได้มีการเคลื่อนไหวของเจ้านายบางส่วนและพวกนักการเมืองปฏิกริยา จนถึงเดือนตุลาคม 2476 (1933) ก็ได้เกิดกบฏที่มีพระองค์เจ้าบวรเดชเป็นหัวหน้า เรื่องนี้เป็นการก่อการไม่สงบครั้งใหญ่ที่สุดนับตั้งแต่เริ่มการปฏิวัติเป็นมา แต่โชคที่การกบฏได้ถูกปราบปราม (ยาสุกจิ ยาตาเบ, 2563, หน้า 114) การกบฏครั้งนี้ หนังสือบางเล่มเรียกว่า “การปฏิวัติซ้อน” (ว.ช. ประสงค์, 2505, หน้า 377)

เมื่อผู้เขียนได้อ่านงานเขียนเรื่อง การฝึกหัดक्रमณฑลกรุงเก่า พ.ศ.2448-2475 : การศึกษาเชิงประวัติศาสตร์ ของระยัยศรี กาญจนวงค์ (2530, หน้า 79) ที่ได้อธิบายเรื่องการโยกย้ายโรงเรียนक्रमณฑล ฝึกหัดครูประกาศนียบัตรจังหวัด จากเพนียดไปอยู่ในกรมทหารที่หัวแหลม ออยุธยา ซึ่งระยัยศรี กาญจนวงค์ (2530, หน้า 83) ได้ขยายความเพิ่มเติมในเชิงอรรถที่ 13 ไว้ดังนี้ “กรมทหารหัวแหลมนั้นเดิมคือ กองพลทหารบกที่ 3 ... ต่อมาในปี พ.ศ.2476 เกิดกบฏบวรเดช ทหารจากกองพลที่ 3 ได้เข้าร่วมกับฝ่ายกบฏ โดยมี พ.ท.พระวิเศษโยธาภิบาล เป็นผู้บัญชาการกองพล นำทหารจากเมืองกรุงเก่าเข้ายึดดอนเมืองและบางเขน ภายหลังฝ่ายกบฏถูกปราบปราม พ.ท.พระวิเศษโยธาภิบาลถูกปลดออกจากราชการและถูกจำคุก รัฐบาลพระยาพหลพยุหเสนาจึงมีคำสั่งให้ยุบ กองพลที่ 3 กลายเป็นกองพลร้าง ทหารถูกย้ายไปขึ้นอยู่กับหน่วยต่าง ๆ ...”

แต่ระยัยศรี กาญจนวงค์ ไม่ได้อ้างอิงแหล่งที่มาของเชิงอรรถที่ 13 นี้ไว้ด้วย ผู้เขียนจึงต้องแสวงหาข้อมูลจากแหล่งอื่น ๆ มาอ้างอิง และพบว่ากรมทหารที่หัวแหลม น่าจะเป็นที่ตั้งของกรมทหารช่างที่ 2

อยุธยา ซึ่งมี 2 กองพัน คือ กองพันทหารช่างที่ 1 อยุธยามี 3 กองร้อย และกองพันทหารช่างที่ 2 อยุธยามี 2 กองร้อย (ปรัชญากรณ์ ละครพล, 2564, หน้า 63) ส่วนพันโทพระวิเศษโยธาภิบาล (ปาน สุนทรจันทร์) ท่านนี้น่าจะดำรงตำแหน่งผู้บังคับการจังหวัดทหารบกอยุธยา (ปรัชญากรณ์ ละครพล, 2564, หน้า 65)

ความสำคัญของกองพันทหารช่างอยุธยานี้ จะเห็นได้จากการได้รับมอบภารกิจจากพันเอกพระยา-ศรีสิทธิสงคราม (ดิน ทาราบ) แม่ทัพคนสำคัญของคณะกู้บ้านกู้เมือง ให้เป็นทัพหน้าโดยยกกำลังทางเรือไปขึ้นที่รังสิตแล้วเข้ายึดสนามบินดอนเมืองได้เป็นชุดแรก (ณัฐพล ใจจริง, 2559, หน้า 83) และการศึกษาเรื่องบทบาทของกองพันทหารช่างอยุธยาในเหตุการณ์กบฏบวรเดช พ.ศ.2476 ยังไม่มีผู้ใดศึกษามาก่อน ผู้เขียนจึงต้องการศึกษาและทดลองนำเสนอในบทความนี้เพื่อนำไปสู่การศึกษาในประเด็นอื่น ๆ ที่กว้างออกไป

บทความนี้ต้องการศึกษาเรื่องบทบาทของกองพันทหารช่างอยุธยาในการเข้าร่วมกับกบฏบวรเดช คือ 1) มูลเหตุจูงใจของกองพันทหารช่างอยุธยาในการเข้าร่วมกบฏบวรเดชคืออะไร 2) บทบาทของกองพันทหารช่างอยุธยาในกบฏบวรเดชมีอย่างไร โดยมีหัวข้อสำคัญในการศึกษาเรียงตามลำดับ ดังนี้ 1) กบฏบวรเดชในภาพรวม 2) ความเกี่ยวข้องระหว่างกองพันทหารช่างอยุธยากับกบฏบวรเดช พ.ศ.2476 3) บทบาทของกองพันทหารช่างอยุธยาในกบฏบวรเดช 4) ผลจากความพ่ายแพ้และชะตากรรมของกองพันทหารช่างอยุธยา

1.กบฏบวรเดชในภาพรวม

ภายหลังรัฐประหารวันที่ 20 มิถุนายน พ.ศ.2476 นำโดยพันเอกพระยาพหลพลพยุหเสนา และ พันโทหลวงพิบูลสงครามได้ยึดอำนาจจากรัฐบาลพระยามโนปกรณนิติธาดา และจัดตั้งรัฐบาลใหม่โดยมีพันเอกพระยาพหลพลพยุหเสนาเป็นนายกรัฐมนตรี รัฐบาลชุดใหม่นี้ได้เชิญหลวงประดิษฐมนูธรรม (ปรีดี พนมยงค์) กลับมาจากต่างประเทศ และได้เข้าร่วมเป็นคณะรัฐมนตรีด้วย (ปิยะนาถ บุนนาค, 2553, หน้า 151-152) จากเหตุการณ์ต่าง ๆ เหล่านี้ได้กลายเป็นประเด็นสำคัญที่สร้างความไม่พอใจแก่บรรดาเชื้อพระวงศ์บางพระองค์ รวมถึงข้าราชการทหารและข้าราชการพลเรือนบางส่วนที่เป็นปฏิปักษ์กับคณะราษฎร ซึ่งคณะบุคคลกลุ่มนี้ได้รวมตัวกันในชื่อที่เรียกว่า “คณะกู้บ้านกู้เมือง” (ชัยอนันต์ สมุทวณิช, 2517, หน้า 21) มีพลเอกพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าบวรเดช เป็นผู้นำ และมีพันเอกพระยา-ศรีสิทธิสงคราม (ดิน ทาราบ) เป็นแม่ทัพ ได้เกลี้ยกล่อมกำลังทหารจากต่างจังหวัดทั้งภาคกลาง ภาคเหนือ และภาคอีสาน เช่น จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เพชรบุรี สระบุรี นครราชสีมา ปราจีนบุรี อุบลราชธานี พิษณุโลก อุดรธานี และราชบุรี มาเข้าร่วมด้วย คณะกู้บ้านกู้เมืองได้ส่งหนังสือเรียกร้องให้รัฐบาลพันเอกพระยาพหลพลพยุหเสนาลาออกโดยเร็ว โดยอ้างว่ารัฐบาลชุดนี้ปล่อยให้ราษฎรสามัญหามีนพระบรมเชษานุภาพ และยั้มนำหลวงประดิษฐมนูธรรม (ปรีดี พนมยงค์) ซึ่งถูกกล่าวหาว่ามีแนวคิดแบบสังคมนิยมคอมมิวนิสต์มาร่วมคณะรัฐมนตรี จึงขอให้รัฐบาลลาออกจากตำแหน่งภายในหนึ่งชั่วโมง มิฉะนั้น

จะใช้กำลังบังคับจนกว่าจะมีการจัดตั้งคณะรัฐบาลขึ้นใหม่ ซึ่งไม่มีนายทหารประจำการเข้าเกี่ยวข้อง (นายหนวย, 2530, หน้า 486 ; ไชยวัฒน์ ยนเปียม, 2528, หน้า 40) ขณะเดียวกันคณะกู้บ้านกู้เมืองได้ เคลื่อนกำลังทหารจากจังหวัดพระนครศรีอยุธยาและสระบุรีเข้ายึดสนามบินดอนเมือง เป็นที่ตั้ง กองบัญชาการของฝ่ายตน แต่รัฐบาลพันเอกพระยาพลพลพยุหเสนาไม่ยอมรับข้อเรียกร้องดังกล่าวของ คณะกู้บ้านกู้เมือง และแต่งตั้งให้พันโทหลวงพิบูลสงครามให้เป็นผู้บัญชาการปราบกบฏนี้ด้วยวิธีรุนแรง ซึ่งการสู้รบครั้งนี้ต่างฝ่ายต่างได้รับความเสียหายและบาดเจ็บล้มตายด้วยกันทั้งสองฝ่าย ในที่สุดฝ่าย คณะกู้บ้านกู้เมือง (ต่อมาภายหลังเรียกว่า กบฏบวรเดช) ก็ประสบความพ่ายแพ้ พันเอกพระยาศรีสิทธิ- สงคราม แม่ทัพคนสำคัญของฝ่ายกบฏเสียชีวิต ผู้นำทหารคนสำคัญของฝ่ายกบฏถูกจับกุมตัวได้ และเข้ามอบตัวต่อฝ่ายรัฐบาล แต่ก็มีผู้นำบางส่วนที่หลบหนีไปอยู่ในต่างประเทศ การกบฏจึงจบลง

2.ความเกี่ยวข้องระหว่างกองพันทหารช่างอยุธยากับการกบฏบวรเดช พ.ศ.2476

จากข้อมูลเรื่องการกบฏบวรเดช พ.ศ.2476 เกี่ยวกับกำลังทหารจากต่างจังหวัดที่เข้าร่วม เป็นฝ่ายคณะกู้บ้านกู้เมืองของพระองค์เจ้าบวรเดชนั้น คาดว่าจะมาจากกำลังทหารรวม 9 จังหวัด แต่ถึงวันที่มีการปฏิบัติการทางทหารจริง ๆ คือวันที่ 11 ตุลาคม พ.ศ.2476 มีเพียงกำลังทหารจาก 3 จังหวัด คือ อยุธยา สระบุรี และนครราชสีมา

ในบทความนี้จะขอกล่าวถึงเฉพาะบทบาทของทหารช่างอยุธยาที่เข้าร่วมกับการกบฏบวรเดช โดยมี ประเด็นดังต่อไปนี้ 1) ข้อมูลเกี่ยวกับกองพันทหารช่างอยุธยา 2) มูลเหตุจูงใจในการเข้าร่วมการกบฏ

2.1 ข้อมูลเกี่ยวกับกองพันทหารช่างอยุธยา

กองพันทหารช่างที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยาจัดตั้งขึ้นในปี พ.ศ.2475 เป็นกรมทหารช่างที่ 2 ขึ้นตรงต่อกองพลที่ 3 แบ่งเป็น 2 กองพัน ๆ ละ 2 กองร้อย (<http://cgsc.ac.th>) แต่ภายหลังกบฏ บวรเดชปลายปี พ.ศ.2476 ได้มีการจัดตั้งมณฑลทหารบกที่ 5 และจังหวัดทหารบกราชบุรีขึ้นในค่ายทหาร เมืองราชบุรี แล้วย้ายกองพันทหารช่างที่ 1 จากพระนครศรีอยุธยามาตั้งไว้ที่จังหวัดราชบุรี และ เช่นเดียวกันมีการย้ายกองพันทหารช่างที่ 2 จากพระนครศรีอยุธยาไปอยู่ที่จังหวัดฉะเชิงเทรา (ปรัชญา กรณ์ ละครพล, 2564, หน้า 63,112-113)

ในส่วนของผู้บังคับกองพันทหารช่างของอยุธยาที่นำกำลังพลเข้าร่วมกับคณะกู้บ้านกู้เมืองในปี พ.ศ. 2476 ได้แก่ 1) กองพันทหารช่างที่ 1 โดยพันตรีหลวงลบบาดาล (ดี จารุปานธุ) 2) กองพันทหารช่าง ที่ 2 โดยพันตรีหลวงวรสิทธิสงคราม (เงิน วราภิโมกษ์) 3) ผู้บังคับการจังหวัดทหารบกอยุธยา คือ พันโทพระวิเศษโยธาภิบาล (ปาน สุนทรจันทร์) (นิคม จารุมณี, 2519, หน้า 154 : ร้อยเอก หลวงโหมรอนราญ, 2492, หน้า 84) อนึ่ง มีข้อมูลระบุว่าพันโทพระวิเศษโยธาภิบาล และพันตรี หลวงลบบาดาล (ดี จารุปานธุ) ผู้นำกองกำลังทหารของอยุธยาทั้งสองท่านนี้ เคยเป็นสมาชิก

คณะนายทหารหนุ่ม ร.ศ.130 (ต่อมากลายเป็นกบฏ ร.ศ.130 สมัยรัชกาลที่ 6) โดยในบันทึกของ ร้อยตรีเนตร พูนวิวัฒน์ หนึ่งในแกนนำคณะ ร.ศ.130 ระบุว่า ร้อยตรีปาน สุนทรจันทร์ (ต่อมาเป็นพันโท พระวิเศษโยธาภิบาล) ผู้บังคับการจังหวัดทหารบกอยุธยา และร้อยตรีดี จารุปานสุข (ต่อมาเป็นพันตรี หลวงลบบาดาล) ผู้บังคับการกองพันทหารช่างที่ 1 อยุธยา ได้เข้าร่วมประชุมกับคณะผู้ก่อการกบฏ ร.ศ.130 ด้วย ทั้งสองท่านเป็นนายทหารช่างที่ 1 รักษาพระองค์ (เหรียญ ศรีจันทร์ และเนตร พูนวิวัฒน์, 2564, หน้า 68) ต่อมามีการโยกย้ายกองพันทหารช่างมาอยู่ที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา นายทหารทั้งสองท่านนี้จึงต้องย้ายมาเป็นผู้บังคับบัญชากองพันทหารช่างที่นี้ด้วย ย่อมแสดงว่านายทหาร ทั้งสองท่านนี้เคยมีประสบการณ์ในการก่อการกบฏมาแล้ว จึงไม่ต้องสงสัยว่าทำไมจึงตัดสินใจเข้าร่วมกับ คณะกู้บ้านกู้เมืองอย่างเต็มที่

2.2 มูลเหตุจูงใจในการเข้าร่วมการกบฏของกองพันทหารช่างอยุธยา

แรงจูงใจในการเข้าร่วมการกบฏบรรเดช พ.ศ.2476 ของกองพันทหารช่างอยุธยา น่าจะมีเหตุจูงใจ อย่างน้อย 2 ประการ คือ **ประการแรก** ความหวาดระแวงภัยคอมมิวนิสต์ **ประการที่สอง** ความเชื่อมั่นและ ศรัทธาในตัวพันเอกพระยาศรีสิทธิสงคราม (ดิน ทาราบ) ดังจะได้กล่าวต่อไปตามลำดับ

ประการแรก ความหวาดระแวงภัยคอมมิวนิสต์ อันเป็นผลจากการเสนอเค้าโครงการเศรษฐกิจของ หลวงประดิษฐมนูธรรม (ปรีดี พนมยงค์) ทำให้ผู้ที่ไม่เห็นด้วยกล่าวหาหลวงประดิษฐมนูธรรมว่ามีแนวคิด แบบคอมมิวนิสต์ หลวงประดิษฐมนูธรรมได้รับการขอร้องจากรัฐบาลให้เดินทางออกนอกประเทศ และเมื่อพันเอกพระยาพลพยุหเสนาียึดอำนาจจากรัฐบาลพระยามโนปกรณนิติธาดาสำเร็จแล้ว พันเอก พระยาพลพยุหเสนาได้เชิญหลวงประดิษฐมนูธรรมกลับประเทศไทย และร่วมเป็นรัฐมนตรีบริหาร ประเทศอีกด้วย พฤติการณ์ดังกล่าวของรัฐบาลพันเอกพระยาพลพยุหเสนา จึงเกิดความหวาดระแวง ภัยคอมมิวนิสต์ในหมู่เชื้อพระวงศ์และข้าราชการระดับสูง

ดังนั้น เมื่อบรรดานายทหารผู้นำหน่วยทหารจากต่างจังหวัดได้อ้างว่า รัฐบาลมีการกระทำอันเป็น คอมมิวนิสต์ ข้ออ้างดังกล่าวจึงทำให้ทหารได้บังคับบัญชาของตนมีความเชื่อตามและตกลงเข้าร่วมด้วย ทันที ดังจะยกตัวอย่างคำปราศรัยของพระองค์เจ้าบรรเดช ที่ทรงกล่าวกับชาวจังหวัดนครราชสีมา เมื่อวันที่ 10 ตุลาคม พ.ศ.2476 ถึงวัตถุประสงค์ในยกกำลังทหารของจังหวัดนครราชสีมาลงมากรุงเทพฯ ว่า “จำเป็นต้องยกทหารไปปราบปราม เพื่อมิให้สยามกลายเป็นคอมมิวนิสต์ไปอย่างรัสเซีย” (นาย หนวย, 2530, หน้า 463 ; อ.ก. รุ่งแสง, 2547, หน้า 290) หรือกรณีของร้อยเอกหลวงโหมรอนราญ นายทหารม้าสระบุรี กล่าวกับนายสถานีรถไฟสระบุรี ตอนหนึ่งว่า “กรุงเทพฯ เกิดจลาจลของพวก คอมมิวนิสต์ ทหารม้าสระบุรีจะเข้าไปปราบปราม” (ร้อยเอกหลวงโหมรอนราญ, 2492, หน้า 77)

ประการที่สอง ความเชื่อมั่นและศรัทธาในตัวพันเอกพระยาศรีสิทธิสงคราม (ดิน ทาราบ) ข้อนี้ น่าจะ เป็นความสัมพันธ์ส่วนตัวโดยเฉพาะ เนื่องจากเมื่อเริ่มต้นการกบฏนั้น กำลังทหารจากต่างจังหวัดมีความ

เชื่อว่า พันเอกพระยาศรีสิทธิสงครามท่านนี้จะเป็นหัวหน้าคณะกู้บ้านกู้เมือง แต่เมื่อทราบต่อมาภายหลังว่า พระองค์เจ้าบรมเดช คือ หัวหน้าคณะกู้บ้านกู้เมืองซึ่งเป็นเชื้อพระวงศ์ เหล่าทหารจึงเกิดความสับสนและลังเลใจเพราะเกรงว่าจะนำระบบเก่ามาใช้อีก (นิคม จารุมณี, 2521, หน้า 158, 163) ซึ่งเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้การกบฏครั้งนี้ไม่ประสบผลสำเร็จ เพราะเป็นที่รับรู้กันว่า พันเอกพระยาศรีสิทธิสงครามท่านนี้ จบการศึกษามาจากโรงเรียนนายร้อยทหารบกเยอรมัน เมื่อเดินทางกลับมาก็เข้ารับราชการจนก้าวหน้า ได้รับยศพันเอกประจำกรมเสนาธิการทหารบก และดำรงตำแหน่งสุดท้าย คือ เสนาธิการกองทัพบกที่ 1 พ.ศ. 2474 เมื่ออายุ 40 ปี จึงแน่นอนว่าต้องทำหน้าที่ครูผู้สอนวิชาการทหาร ย่อมมีลูกศิษย์ที่เป็นนายทหารอยู่ทั่วประเทศ ความรู้จักคุ้นเคยในฐานะครูกับศิษย์จึงน่าจะทำให้มีความสัมพันธ์แบบพิเศษ เช่น ข้อเขียนของ ณ เพ็ชรภูมิ (แพทย์หญิงโชติศรี ท่าราบ) บุตรสาวของพันเอกพระยาศรีสิทธิสงคราม ระบุว่า ทุกคนครอบครัวของท่านมาพักอยู่ที่บ้านพักหลังหนึ่งในกองพันทหารช่างอยุธยาก่อนที่จะเกิดการกบฏ บ้านพักในกองพันทหารช่างอยุธยาที่แพทย์หญิงโชติศรี ท่าราบ กล่าวถึงนั้นก็คือ บ้านพักของพันตรีหลวงลบบาดาล (ดี จารุปานฯ) ผู้บังคับกองพันทหารช่างที่ 1 อยุธยา นั้นเอง (บุญชู ขวาลศิลป์, 2562, หน้า 81) ซึ่งเป็นที่น่าสังเกตว่าหากพันเอกพระยาศรีสิทธิสงครามไม่มีความสนิทสนมคุ้นเคยหรือไว้วางใจพันตรีหลวงลบบาดาลแล้ว คงไม่มีความจำเป็นต้องยกครอบครัวมาพักอาศัยอยู่ด้วยเป็นแน่ และตัวพันเอกพระยาศรีสิทธิสงครามเองก็เดินทางมาพระนครศรีอยุธยาบ่อย ๆ โดยเฉพาะในช่วงเวลา ก่อนเกิดเหตุการณ์กบฏ ข้อมูลข้างต้นจึงน่าจะเชื่อได้ว่า พันตรีหลวงลบบาดาล (ดี จารุปานฯ) ผู้บังคับกองพันทหารช่างที่ 1 อยุธยา และพันตรีหลวงวรสิทธิสงคราม (เงิน วรภิโมกข์) ผู้บังคับกองพันทหารช่างที่ 2 อยุธยา นายทหารทั้งสองท่านน่าจะต้องเป็นลูกศิษย์ของพันเอกพระยาศรีสิทธิสงครามด้วย (นายหนวย, 2521, หน้า 185)

ประเด็นนี้ นายหนวยระบุไว้ตอนหนึ่งว่า “ทหารช่าง 2 กองพันนี้ พระยาศรีสิทธิฯ ไว้วางใจตัวผู้บังคับกองพันทั้งสองมาก เพราะเคยเป็นลูกศิษย์มาก่อน และหลวงลบบาดาลนั้น เป็นเลือดเนื้อเชื้อไขชาวโคราช สายสัมพันธ์สามพระยาขึ้นล่องกรุงเทพฯ ผ่านอยู่เสมอ เพียงแต่ขยิบตากก็รู้จักกัน หลวงลบบาดาลนั้นคือ พี่ชายร่วมสายโลหิตของพระยาฤทธิรงค์ธเนศ (ทองคำ ไทไชโย) อีกด้วย พระยาศรีสิทธิฯ จะนำทหารช่างอยุธยา 2 กองพันนี้เป็นกำลังส่วนหน้าเข้ายึดดอนเมืองตามที่ได้ตกลงกันไว้” (นายหนวย, 2530, หน้า 460) สำหรับพันเอกพระยาฤทธิรงค์ธเนศ (ทองคำ ไทไชโย) ท่านนี้เป็นแกนนำหลักของกองกำลังทหารจังหวัดนครราชสีมาที่เป็นฝ่ายคณะกู้บ้านกู้เมืองอยู่แล้ว และยังเป็นน้องชายแท้ ๆ ของพันตรีหลวงลบบาดาลผู้นำกองพันทหารช่างอยุธยาอีกด้วย จึงย่อมมีความโน้มเอียงที่จะเข้าร่วมกับคณะกู้บ้านกู้เมืองเช่นเดียวกัน ดังจะเห็นได้จากความเคลื่อนไหวของพันเอกพระยาฤทธิรงค์ธเนศที่เดินทางติดต่อสื่อสารกับเครือข่ายผู้นำกำลังทหารทั้งที่กรุงเทพฯ และอยุธยา (ร้อยเอกหลวงโหมธรณารักษ์, 2492, หน้า 63)

3. บทบาทของกองพันทหารช่างอยุธยาในการกบฏบวรเดช

กองพันทหารช่างอยุธยาเริ่มเคลื่อนไหวที่จะเข้าร่วมกับคณะกู้บ้านกู้เมืองครั้งนี้ตั้งแต่เริ่มต้นแล้ว ดังจะเห็นได้จากบันทึกของร้อยเอกหลวงโหมรอนราญ (ตุ้ ปาลกะวงศ์ ณ อยุธยา) ใน หนังสือชื่อ “เมื่อข้าพเจ้าก่อการกบฏ” และจากจดหมายของร้อยเอกขุนเริงรณชัย (ต่วน โกมารทัต) ที่มีไปถึงพันเอก พระยาพลพลพยุหเสนา นายกรัฐมนตรี ลงวันที่ 19 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2476 (ขณะนั้นยังเป็นปีปฏิทินแบบเก่า ถ้านับปีปฏิทินแบบใหม่ต้องเป็นปี พ.ศ.2477) นายทหารทั้งสองท่านต่างก็เล่าตรงกันว่า การกบฏในครั้งนั้น นายทหารชั้นผู้น้อยได้คบคิดกันขึ้นก่อน แล้วจึงไปชวนนายทหารชั้นผู้ใหญ่เข้าร่วมในภายหลัง (ชัยอนันต์ สมุทวณิช, 2517, หน้า 29)

3.1 การมีส่วนร่วมในการประชุมเพื่อวางแผนของกองพันทหารช่างอยุธยา

ร้อยเอกหลวงโหมรอนราญระบุว่า ผู้ริเริ่มแผนการของคณะกู้บ้านกู้เมืองที่ค่ายทหารจังหวัด นครราชสีมา ในเดือนตุลาคม พ.ศ.2476 นั้น ประกอบด้วยบุคคลดังต่อไปนี้ “นครราชสีมา มีพันโท พระปัจเจกนิกรพินาศ (แปลก เอกะศิริ) ประจำกองบังคับการ จังหวัดทหารบกนครราชสีมา ฯลฯ พันตรี หลวงโหมชิงชัย (เวก สุไชย) นายทหารฝ่ายเสนาธิการจังหวัดทหารบกนครราชสีมา ก่อนถูกย้ายไปเป็น เสนาธิการจังหวัดทหารบกอยุธยา สระบุรี ร้อยเอกหลวงโหมรอนราญ (ตุ้ ปาลกะวงศ์ ณ อยุธยา) อยุธยา พันตรีหลวงลบบาดาล (ดี จารุปานทุ) พระนคร พันเอกพระยาศรีสิทธิสงคราม (ดิน ท่าราบ) พันตรีหลวง พลหาญสงคราม (จิตร อัครนิพัทธ์)” (ร้อยเอกหลวงโหมรอนราญ, 2492, หน้า 58-61)

อย่างไรก็ตาม จากบันทึกของร้อยโทจงกล ไกรฤกษ์ นายทหารฝ่ายเสนาธิการทหารบกพิษณุโลก ซึ่งเป็นผู้นำสำคัญในคณะกู้บ้านกู้เมือง ได้ระบุวันเวลาในการริเริ่มพบปะพูดคุยกันเรื่องการก่อการ เคลื่อนไหวครั้งนี้เป็นครั้งแรก ในเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2476 ร้อยโทจงกล ไกรฤกษ์ (2546, หน้า 175) เขียนเล่าว่า “พันเอก พระยาศรีสิทธิสงคราม พันโทหลวงพลหาญสงคราม (จิตร อัครนิพัทธ์) ร้อยโทจงกล ไกรฤกษ์ ได้นัดพบปะกันที่ร้านอาหารถนนราชวงศ์ ในเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2476 ได้วางแผนการนำทหาร หัวเมืองจากพระนครศรีอยุธยา สระบุรี นครราชสีมา ปราจีนบุรี พิษณุโลก นครสวรรค์ ราชบุรี เพชรบุรี และกองทัพอากาศ เคลื่อนพลมาประชิดติดพระนคร ส่วนที่จะให้กำลังทหารกองพันต่าง ๆ ในกรุงเทพฯ ลูกขึ้นนั้น พระยาศรีสิทธิฯ กำลังดำเนินการประชุมและชักชวนอยู่”

ต่อมาในเดือนสิงหาคม พ.ศ.2476 มีการประชุมครั้งที่สอง เป็นการประชุมนายทหารต่างจังหวัด ที่บ้านพันตรีหลวงพลหาญสงคราม แถวถนนราชวัตร มีผู้แทนหน่วยทหารต่าง ๆ ที่เข้าประชุม ดังนี้ (ร้อยโท จงกล ไกรฤกษ์, 2546, หน้า 175) “พันโทพระปัจเจกนิกรพินาศ (แปลก เอกะศิริ) แทนทหารนครราชสีมา พันโทพระเทพเวศร์นฤมิตร (ประเสริฐ อินทุเศรษฐ์) แทนกองทัพอากาศ พันโทหลวงโหมชิงชัย (เวก สุไชย) แทนทหารอยุธยา ร้อยโทจงกล ไกรฤกษ์ แทนทหารพิษณุโลก ร้อยเอกหลวงโหมรอนราญ (ตุ้ ปาลกะวงศ์ ณ อยุธยา) แทนทหารสระบุรี พันตรีหลวงลบบาดาล (ดี จารุปานทุ) แทนทหารช่างอยุธยา”

การประชุมครั้งที่ 3 ต้นเดือนตุลาคม พ.ศ.2476 คณะนายทหารต่างจังหวัดได้ประชุมวางแผนเป็นครั้งสุดท้ายก่อนลงมือทำการ ที่บ้านพักของพันเอกพระยาไชยณรงค์ฤทธิ์รังค์ (อึ้ง โปธิกันธิ์) ที่บ้านพักในจังหวัดนครราชสีมา (ร้อยโทจกกล ไกรฤกษ์, 2546, หน้า 176-177 ; ร้อยเอกหลวงโหมรอนราญ, 2492, หน้า 58-60) โดยร้อยเอกหลวงโหมรอนราญ และร้อยโทจกกล ไกรฤกษ์ บันทึกไว้ตรงกันว่า คณะผู้ก่อการได้ติดต่อชักชวนนายทหารชั้นผู้ใหญ่อีกหลายคนมาร่วมด้วย ก่อนหน้าจะยกทัพเข้ามาพระนครไม่นาน ที่ประชุมได้ตกลงให้ดำเนินการตามแผน “ล้อมกวาง” (แผนล้อมกวาง คือ การชูให้กล้วย) (ม.ร.ว. นิมิตรมงคล นวรัตน์, 2564, หน้า 3) โดยให้กองทหารหัวเมืองทุกหัวเมืองยกเข้าประชิดปิดล้อมพระนครไว้ทุกด้านอย่างพร้อมเพรียงกัน เพื่อบีบบังคับให้รัฐบาลปฏิบัติตามข้อเสนอที่ฝ่ายทหารหัวเมืองจะยื่นให้ โดยคาดหวังไว้ว่าวิธีการดังกล่าวนี้จะทำให้รัฐบาลตระหนกตกใจและไม่มีโอกาสต่อสู้ได้ ถ้ารัฐบาลไม่ยินยอมปฏิบัติตามโดยคิดต่อสู้ ก็จะทำให้กำลังทหารส่วนหนึ่งในพระนครซึ่งได้ติดต่อชักชวนไว้แล้วก่อการปฏิวัติยึดอำนาจรัฐบาลทันที ตามแผน “ล้อมกวาง” พันเอกพระยาศรีสิทธิสงครามและพระองค์เจ้าบวรเดชมีความเห็นพ้องต้องกันในการที่จะดำเนินการตามนี้ และหวังจะอาศัยกำลังทหารจากต่างจังหวัดเป็นกำลังหลัก (นิคม จารุมณี, 2519, หน้า 161) ในที่ประชุมตกลงร่วมกันว่าให้จังหวัดนครราชสีมาเป็นที่ตั้งกองบัญชาการใหญ่ เพราะมีความเหมาะสมในทุก ๆ ด้านที่สุด โดยกำหนดวันที่เริ่มดำเนินการคือ วันที่ 10 ตุลาคม พ.ศ.2476 (ร้อยเอกหลวงโหมรอนราญ, 2492, หน้า 62-64)

ตามแผนการจากประชุมครั้งสุดท้ายที่นครราชสีมา คือ 1) ทหารช่างจากอยุธยา 2 กองพัน นำโดย พันเอกพระยาศรีสิทธิสงคราม จะเข้ายึดกรมอากาศยานดอนเมือง แล้วทหาร ม.พัน 4 สระบุรี จะเข้าสนับสนุนกำลังส่วนหน้าของทหารช่าง โดยมีแผนการดังนี้ คือ 1) ทหารช่างและทหารม้าจะเคลื่อนที่ไปยึดแนวคลองบางเขนไว้ 2) กำลังส่วนใหญ่จากนครราชสีมาคือ ทหารราบ 2 กองพัน คือ ร.พัน 15 และ 16 ทหารปืนใหญ่ 2 กองพัน คือ ป.พัน 5 และ 6 เป็นทัพหลวง โดยพระองค์เจ้าบวรเดชตามลงไปยึดดอนเมืองเป็นกองบัญชาการ 3) ทหารลพบุรี และนครสวรรค์ นำโดยพลตรีพระยาเสนาสงคราม จะเคลื่อนลงไปสมทบที่ดอนเมือง ส่วนทหารพิษณุโลกจะเคลื่อนไปเป็นหน่วยหนุน 4) ทหารจากปราจีนบุรี และฉะเชิงเทรา จะเคลื่อนไปยึดสถานีหัวหมากและคลองตัน ส่งกำลังส่วนหน้าเข้ายึดสถานีมักกะสัน 5) ทหารราชบุรีและกองพันอิสระเพชรบุรี เคลื่อนมายึดสถานีตลิ่งชัน ส่งกำลังส่วนหน้าให้เข้ายึดสถานีบางกอกน้อยและสะพานพระรามหก 6) กำลังทหารในพระนครให้อยู่เฉย ๆ ไม่ปฏิบัติตามคำสั่งของรัฐบาล ส่วนทหารในกรมอากาศยานที่ดอนเมืองนั้นให้สนับสนุนทางอากาศ โปรยไปปลิว ลาดตะเวนติดต่อสื่อสาร เพราะเวลานั้นยังไม่มีวิทยุสื่อสาร มีแต่โทรเลขของการรถไฟและกรมไปรษณีย์โทรเลขซึ่งไม่สะดวกในการใช้สื่อสาร (นายหนวย, 2530, หน้า 462)

สรุปได้ว่า กองพันทหารช่างอยุธยามีส่วนร่วมในการกบฏครั้งแรกนี้ การวางแผน และการยกกำลังเข้าล้อมกรุงเทพฯ ตามแผนการ “ล้อมกวาง” ครั้งนี้

3.2 การสร้างขวัญและกำลังใจให้กับกำลังพลของกองพันทหารช่างอยุธยา ก่อนออกปฏิบัติการ

จังหวัดพระนครศรีอยุธยาถือเป็นจังหวัดหนึ่งที่ตกอยู่ในอำนาจของคณะกู้บ้านกู้เมือง ดังจะเห็นได้จากการรวมพลของทหารช่างอยุธยาที่สถานีรถไฟชุมทางบ้านภาชี เมื่อวันที่ 13 ตุลาคม พ.ศ.2476 นั้น ร้อยโทเอกรินทร์ ภักดีกุล ซึ่งเป็นนายทหารระดับผู้นำกองพันทหารช่างอยุธยาได้ป่าวประกาศต่อชาวอยุธยาว่า รัฐบาลพระพหลพลพยุหเสนา กำลังจะถอดพระปกเกล้าฯ ออกจากพระมหากษัตริย์และจะยกตนขึ้นเป็นแทน ดังนั้น คณะกู้บ้านกู้เมืองจึงต้องการยึดอำนาจการปกครอง โดยมีพันเอกพระยา-ฤทธิรงค์ธเนศ นับบัญชาการอยู่ด้วย (ฉันทะ ใจจริง, 2559, หน้า 86) การปลุกเร้าเป็นไปอย่างต่อเนื่องเพื่อปลุกกระตือรือร้นชาวอยุธยาให้เข้าร่วมต่อต้านรัฐบาล จนมีเรื่องเล่าในหนังสือเกี่ยวกับเครื่องของคลังอีกด้วยว่า ชาวอยุธยา (น่าจะรวมถึงกำลังพลของกองพันทหารช่างอยุธยาด้วย) มีทั้งข้าราชการและทหารจำนวนมากได้แสวงหาขวัญ กำลังใจ และเพิ่มความอยู่ยงคงกระพันในการเข้าร่วมปฏิบัติการต่อสู้กับรัฐบาลที่กรุงเทพฯ ด้วยการขอสักยันต์กับอาจารย์เฮง ไพรวัลย์ จอมขมังเวทย์ชาวอยุธยาในขณะนั้น อันมีที่ตั้งสำนักสักยันต์ที่วัดหันตรา ดังที่สุวิทย์ ชันธิวัทย์ และอิงอร สุพันธ์วัฒน์ (2554, หน้า 111) เขียนเล่าว่า “ราว พ.ศ. 2476 เกิดกบฏบวรเดช จึงมีทหารและข้าราชการมาให้ท่านสัก (ยันต์) เป็นจำนวนมาก การสักยันต์ครั้งนี้ อาจารย์เฮง ตั้งพิธีการสักยันต์ที่วัดหันตรา”

หลักฐานที่ยืนยันว่า จังหวัดพระนครศรีอยุธยาเป็นเขตอิทธิพลของคณะกู้บ้านกู้เมืองอย่างสำคัญ ได้แก่ เรื่องที่นายช่วง วิบูลย์ชาติ ผู้แทนตำบลหินมูล อำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี ได้รายงานต่อรัฐบาลว่า “มีภิกษุที่หนีภัยสงครามจากอยุธยาได้บอกเล่าสถานการณ์ที่อยุธยาว่า ฝ่ายกบฏได้ออกประกาศให้ชาวอยุธยาจับตัวนายกรัชมุนตรีและกล่าวหาว่ารัฐบาลเป็นกบฏ” (อ้างถึงใน ฉันทะ ใจจริง, 2559, หน้า 181)

จากที่กล่าวมาข้างต้น พอที่จะยืนยันได้ว่า กองพันทหารช่างอยุธยาตกลงใจที่จะเข้าร่วมกับคณะกู้บ้านกู้เมืองอย่างเปิดเผย ความเคลื่อนไหวของกองพันทหารช่างอยุธยาจะเห็นได้จากการที่รัฐบาลของพันเอกพระยาพหลพลพยุหเสนาได้ประกาศใช้กฎอัยการศึก มีความตอนหนึ่งว่า “...บัดนี้ได้เกิดมีการจลาจลขึ้นในท้องที่มณฑลกรุงเทพฯ กับมณฑลอยุธยา ซึ่งฝ่ายทหารมีความจำเป็นต้องใช้อำนาจและกำลังทหารเข้าระงับปราบปราม เพื่อรักษาความสงบเรียบร้อย เพราะฉะนั้นจึงให้ใช้กฎอัยการศึกในท้องที่มณฑลกรุงเทพฯ กับมณฑลอยุธยา ตั้งแต่วันที่ 12 ตุลาคม 2476 เป็นต้นไป (วิชัย สุวรรณรัตน์, 2514, หน้า 93 ; เสถียร ศุภโสภณ, 2535, หน้า 279)

3.3 การเคลื่อนกำลังเพื่อปฏิบัติการตามแผนล้อมกวางของกองพันทหารช่างอยุธยา

ก่อนเริ่มปฏิบัติการตามแผน พันเอกพระยาศรีสิทธิสงคราม ได้อพยพครอบครัวของท่านทั้งหมดไปอยู่ที่บ้านพักของพันตรีหลวงลบบาดาล ผู้บังคับกองพันทหารช่างที่ 1 อยุธยา จากนั้นจึงนำกำลังทหารช่างอยุธยา 2 กองพันด้วยตนเองเพื่อปฏิบัติการตามแผน (บุญชู ขวาลศิลป์, 2562, หน้า 81) ซึ่งแพทย์หญิง

โชติศรี ทาราบ บุตรสาวของพันเอกพระยาศรีสิทธิสงคราม) ได้เขียนเล่าว่า “วันที่ 9 ตุลาคม พ.ศ.2476 พ่อได้อพยพครอบครัวจากพระนครขึ้นไปพักที่บ้านพักของพันตรีหลวงลบบาดาล ผู้บังคับการกองพันทหารช่างอยุธยา โดยอาศัยเรือกลไฟของนายหลุย ศิริวัต บรรณาธิการและเจ้าของหนังสือพิมพ์กรุงเทพเดลินิวส์ มาส่งถึงที่อยุธยา (ณ เพ็ชรภูมิ, 2539, หน้า 67)

การเคลื่อนไหวของกองพันทหารช่างอยุธยาเริ่มต้นเมื่อเช้าตรู่ของวันที่ 11 ตุลาคม พ.ศ.2476 เมื่อพันเอกพระยาศรีสิทธิสงคราม มีคำสั่งให้ร้อยตรีจร สหสรจินดา ผู้บังคับหมวดของกองพันทหารช่างที่ 2 คุณกำลังทหารหนึ่งหมวดเข้ายึดสถานีรถไฟอยุธยาไว้เป็นจุดแรก พร้อมกันนั้นก็สั่งให้ร้อยโทศิริ เหมะนิธิ ประจำกองพันทหารช่างที่ 2 คุณกำลังทหารสองหมวดเข้ายึดสถานีรถไฟชุมทางบ้านภาชีไว้ เพื่อเป็นการควบคุมเส้นทางลำเลียงของคณะกู้บ้านกู้เมือง (เสถียร ศกุนโรจน์, 2535, หน้า 276) เวลาค่ำของวันเดียวกันนั้น ทหารช่างอยุธยาทั้ง 2 กองพันมีกำลังราว 600 คน โดยการนำของพันเอกพระยา-ศรีสิทธิสงคราม พร้อมด้วยพันตรีหลวงลบบาดาล ผู้บังคับกองพันทหารช่างที่ 1 และพันตรีหลวงวรสิทธิ-สงคราม ผู้บังคับกองพันทหารช่างที่ 2 ก็เคลื่อนพลเข้าสู่กรุงเทพฯ โดยทางเรือ

เช้ามืดของวันที่ 11 ตุลาคม พ.ศ.2476 กำลังพลของกองพันทหารช่างอยุธยาทั้ง 2 กองพันก็มาถึงรังสิตแล้ว แล้วยกพล ขึ้นทางบกที่นั่นจากนั้นก็เดินเท้ามาตามทางรถไฟเข้ายึดกรมอากาศยานที่ดอนเมือง และสถานีรถไฟหลักสี่ ดังปรากฏในเอกสารต่าง ๆ ดังนี้

ร้อยโทจงกล ไกรฤกษ์ บรรยายว่า “วันที่ 12 ตุลาคม 2476 ทหารช่าง 2 กองพัน จากอยุธยาซึ่งได้ยกออกจากที่ตั้งมาแต่ตอนกลางคืน แบ่งกำลัง 1 หมวด เข้ายึดกองทัพอากาศ (ซึ่งสมัยนั้นเรียกว่า กรมอากาศยาน) ไว้ได้ ที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะหัวหน้าหรือเจ้ากรมอากาศยานต้องการให้ไปยึด จะเอาไว้เป็นเหตุผลแก้ตัวในเมื่อพลาดพลั้ง ทั้งนี้เป็นการจงใจให้ผู้น้อยที่ลังเลเกรงกลัวอาญาสิทธิ์ของกองทัพลำหัวเมืองด้วย ทหารช่างอีก 1 กองร้อย ล่องลำเข้ามายึดสถานีรถไฟบางเขน อีก 2 กองร้อย ยึดสถานีรถไฟหลักสี่ ที่เหลือกลับไปยึดสถานีรถไฟรังสิต” (ร้อยโทจงกล ไกรฤกษ์, 2546, หน้า 179)

อีกข้อมูลหนึ่ง คือ อ.ก.รุ่งแสง (พโยม โรจนวิภาต) ได้บรรยายว่า “เช้าวันที่ 12 ตุลาคม 2476 พันเอกพระยาศรีสิทธิสงคราม ซึ่งได้รับหน้าที่เป็นผู้นำทหารช่างอยุธยาได้ยกล่วงหน้ามาถึงดอนเมือง โดยมีพันตรีหลวงลบบาดาล นำกองทหารช่างอยุธยาเคลื่อนโดยทางเรือมาขึ้นที่คลองรังสิต และเข้ายึดกรมอากาศยานดอนเมืองไว้ได้เรียบร้อย ตั้งแต่อ่อนโยน” (อ.ก.รุ่งแสง, 2547, หน้า 298)

ไทรน้อย (เสลา เรขะรุจิ) เล่าว่า “กองพันทหารช่างอยุธยา 2 กองพัน ซึ่งประกอบด้วยสรรพอาวุธเต็มตามอัตราศึก ในการควบคุมของพันตรีหลวงลบบาดาล ได้เคลื่อนกำลังจากอยุธยาโดยทางน้ำ ยกพลขึ้นที่รังสิต แล้วเคลื่อนต่อมาตามแนวทางรถไฟเข้ายึดกรมอากาศยานเมื่อเวลา 04.00 น. บัดนี้ กรมอากาศยานทั้งกรม ได้ตกอยู่ภายใต้อำนาจของทหารช่างทั้งสองกองพันโดยสิ้นเชิงแล้ว” (ไทรน้อย, 2565, หน้า 43-44)

นายหนวย (ศิลาปะชัย ชาญเฉลิม) เล่าไว้ว่า “พันเอกพระยาศรีสิทธิสงคราม นำทหารช่างอยุธยา 2 กองพัน ๆ ละ 2 กองร้อย ขึ้นทางเรือที่รังสิต ตั้งแต่ตอนดึกของคืนวันที่ 11 ตุลาคม อย่างเงียบเชียบ แล้วก็นำทหารเดินนับไม้หอมทางรถไฟเข้าสู่ตอนเมือง ประมาณตี 5 ทหารอยุธยาเดินลุยเข้ายึด กรมอากาศยานโดยไม่มีการต่อต้านจากเจ้าของถิ่น เพราะผู้บังคับบัญชาชั้นสูงสุดของกรมอากาศยานมาคอยรับอยู่” (นายหนวย, 2530, หน้า 472)

เอกสารสำคัญของฝ่ายรัฐบาลพันเอกพระยาพลพลพยุหเสนา คือ โทรเลขกราบบังคมทูล พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ณ พระราชวังไกลกังวล หัวหิน มีข้อความบางตอน ดังนี้ “ด้วยเมื่อเย็นวานนี้ ทหารช่างอยุธยาเคลื่อนมาถึงบางเขน และทหารนครราชสีมาเคลื่อนมาถึงตอนเมือง ...” (เสถียร ศกุนตเสถียร, 2535, หน้า 279; อนันต์ อมรรตย์, 2527, หน้า 75)

สำหรับ ณัฐพล ใจจริง (2559, หน้า 83) ได้ระบุว่า “ทัพหน้าของคณะกู้บ้านกู้เมืองที่นำโดยพันเอกพระยาศรีสิทธิสงคราม และพันตรีหลวงลพบาล ได้นำกองกำลังกองพันทหารช่างอยุธยา ล่องเรือมาทางน้ำและยกพลขึ้นบกที่รังสิต และเข้ายึดพื้นที่วัดแครายทางใต้สถานีรถไฟบางเขน และสนามบินตอนเมืองได้เป็น ชุดแรก เมื่อเช้าตรู่ของวันที่ 12 ตุลาคม พ.ศ.2476 เวลา 04.00 น. เช่นกัน”

จากข้อมูลข้างต้นสรุปได้ว่า กองพันทหารช่างจากอยุธยา 2 กองพัน ได้เดินทางออกจากอยุธยา โดยทางเรือตอนกลางดึกของวันที่ 11 ตุลาคม พ.ศ.2476 และมาถึงรังสิตประมาณ 03.00 นาฬิกา จากนั้นเดินเท้าไปที่กรมอากาศยานตอนเมืองตามทางรถไฟ ถึงกรมอากาศยานตอนเมืองประมาณ 04.00 นาฬิกา แล้วเข้ายึดตอนเมืองไว้ และใช้สโมสรอากาศยานเป็นที่ตั้งกองบัญชาการของคณะกู้บ้านกู้เมือง เพื่อรอเวลาให้กำลังหลักของพระองค์เจ้าบรมเดช จากนครราชสีมา และสระบุรีเดินทางมาถึงสนามบินตอนเมือง

3.4 การรับมือบทบาทภารกิจในการวางกำลังปิดล้อมกรุงเทพฯ ของกองพันทหารช่างอยุธยา

แม้ว่าฝ่ายทัพหลักพระองค์เจ้าบรมเดชจากนครราชสีมา จะมีการเลื่อนวันลงมือปฏิบัติการไป 1 วันก็ตาม แต่นับได้ว่า ภารกิจของทัพหน้า คือ กองพันทหารช่างอยุธยา 2 กองพัน สามารถทำได้สำเร็จตามแผน คือ การยึดกรมอากาศยานตอนเมืองและเขตพื้นที่บางเขน แต่ในสายตาของพันเอกพระยาศรีสิทธิสงคราม ยังมองว่า ลำช้า อืดอาด โดยเฉพาะอย่างยิ่งกองกำลังทหารจากนครราชสีมาที่จะยกกำลังมาถึงตอนเมือง ก็เป็นเวลาเที่ยงวันของวันที่ 12 ตุลาคม พ.ศ.2476 ดังคำบอกเล่าของร้อยตรีบุญรอด เกษสมัย นายทหารคนสนิทของพันเอกพระยาศรีสิทธิสงครามที่เล่าว่า “การเคลื่อนย้ายกำลังเป็นไปอย่างยืดยาด โอะโอะ เต็มไปด้วยพิธีรีตองของฝ่ายโคราช ทำให้พระศรีสิทธิสงครามหัวเสียและอารมณ์เสีย” (นายหนวย, 2530, หน้า 472) ในส่วนของกองพันทหารช่างอยุธยามี 2 กองพันก็จริง แต่มีกองพันละ 2 กองร้อย รวม 2 กองพันเป็น 4 กองร้อยเท่านั้น ซึ่งนับว่า น้อยมากเพราะกำลังพลส่วนหนึ่งถูกแบ่งออกไปควบคุมสถานีรถไฟชุมทางบ้านภาชี แต่บังเอิญโชคดีที่กองพันทหารม้าที่ 4 จากสระบุรี นำโดยร้อยเอกหลวงโหมรอนราญ เดินทางมาสมทบทันเวลา ผู้นำหน่วยกองพันทหารช่างอยุธยา คือ พันตรีหลวงลพบาล ได้รับมอบหมาย

จากพันธเอกพระศรีสิทธิสงครามให้ร่วมกันวางกำลังยึดพื้นที่บางเขนร่วมกับกองพันทหารม้าสระบุรีของ ร้อยเอกหลวงโหมรอนราญ (ร้อยเอกหลวงโหมรอนราญ, 2492, หน้า 86-87) โดยทหารทั้งสองหน่วยทำหน้าที่ 1) ยึดพื้นที่ข้างทางรถไฟด้านทิศใต้คลองบางเขน 300 เมตร 2) ที่เหลือทั้งหมดให้รวมพลอยู่ที่โรงพัก บางเขน และที่ว่าการอำเภอบางเขน และ 3) จัดทหารช่าง 1 หมวดขึ้นมาสสมทบทหารม้าในแนวหน้าสุด นอกนั้นเป็นกองหนุนอยู่ข้างหลัง (นายหนวย, 2530, หน้า 473) บ่ายของวันที่ 12 ตุลาคม พ.ศ.2476 ฝ่ายคณะกู้บ้านกู้เมืองได้มอบหมายให้นาวาเอกพระแสงสิทธิการ (แสง นนทสูต) เป็นตัวแทนยื่นหนังสือ คำขาดต่อรัฐบาลฉบับแรก (นิคม จารุมณี, 2519, หน้า 177) แต่รัฐบาลก็กักตัวนาเอกพระแสงสิทธิการไว้ และไม่ยอมปฏิบัติตามคำขาด ต่อมาตอนเช้าของวันที่ 13 ตุลาคม พ.ศ.2476 ฝ่ายคณะกู้บ้านกู้เมืองได้ส่ง ตัวแทนยื่นข้อเรียกร้อง 6 ประการ เป็นครั้งที่สอง โดยมีพันเอกพระยาเวหาสน์ศิลปสิทธิ (หลง สิ้นสุข) เจ้ากรมอากาศยาน พันโทพระยาเทเวศร์อำนวยฤทธิ์ (ประเสริฐ อินทุเศรษฐ์) และเรือเอกเสนาะ รักธรรม ถือหนังสือไปมอบให้พันเอกพระยาพลพลพยุหเสนา นายกรัฐมนตรี แต่รัฐบาลก็ปฏิเสธอีก

ฝ่ายรัฐบาลได้พยายามเปิดการเจรจากับคณะกู้บ้านกู้เมืองเช่นกัน โดยตอนเช้าของวันที่ 12 ตุลาคม พ.ศ.2476 รัฐบาลได้ส่งตัวแทน คือ พันตรีหลวงเสรีเริงฤทธิ์ ร้อยโทขุนปิยะรัตนธัญญ์ ร้อยโทขุนไสว แสนยากร และนายดาบแสง จุลจาริตต์ เพื่อไปเจรจากับกองพันทหารช่างอยุธยาของคณะกู้บ้านกู้เมือง ที่ยกกำลังจากอยุธยาเข้ามายึดพื้นที่บางเขนให้กลับเข้ากรมกอง พันตรีหลวงเสรีเริงฤทธิ์มาพบพันตรี หลวงลบบาดาล โดยมีหนังสือรับรองความปลอดภัยมาด้วย พันตรีหลวงลบบาดาลสั่งจับคณะผู้แทนทุกคน แล้วถูกนำตัวไปพบพระองค์เจ้าบรมเดช ก่อนที่จะส่งพันตรีหลวงเสรีเริงฤทธิ์และคณะไปควบคุมตัวที่อยุธยา ซึ่งพันตรีหลวงเสรีเริงฤทธิ์ได้บันทึกความทรงจำไว้ตอนหนึ่งว่า “คณะของเราถูกคุมตัวขึ้นรถไฟและลงสถานี ตอนเมือง พันตรีหลวงเสรีเริงฤทธิ์ถูกนำไปเฝ้าพระองค์เจ้าบรมเดช... จากนั้นประมาณอีก 2-3 ชั่วโมง พวกเราก็ถูกคุมตัวขึ้นรถไฟไปลงสถานีอยุธยา มีเรือยนต์มารับแล่นจากสถานีรถไฟ ตามลำน้ำรอบเกาะไป ขึ้นที่ท่าหน้าของกรมทหารช่าง พันโทพระวิเศษโยธาภิบาล (ปาน สุนทรจันทร์) ผู้บังคับการจังหวัดทหารบก อยุธยาได้สั่งกักเราทั้งสี่คนไว้ที่กองรักษาการณ์กรมทหารช่างอยุธยา” (แสง จุลจาริตต์ , 2548, หน้า 66-67 ; ฌฐพล ใจจริง, 2559, หน้า 103) การสั่งกักขังผู้แทนของฝ่ายรัฐบาลพันเอกพระยาพลพลพยุหเสนา โดยฝ่ายคณะกู้บ้านกู้เมืองนั้น ทำไปเพื่อเป็นการตอบโต้ฝ่ายรัฐบาลที่สั่งกักขังผู้แทนของฝ่ายตนนั่นเอง ในที่สุดการเจรจาก็ล้มเหลว เพราะต่างฝ่ายต่างไม่ยอมรับเงื่อนไขซึ่งกันและกัน รัฐบาลจึงตัดสินใจใช้กำลัง เข้าปราบปรามคณะกู้บ้านกู้เมืองทันที

ในวันที่ 12 ตุลาคม พ.ศ.2476 ฝ่ายรัฐบาลได้เริ่มระดมยิงฝ่ายคณะกู้บ้านกู้เมืองก่อน พร้อมทั้ง ประกาศให้รางวัลนำจับคณะผู้ก่อการจลาจล คือ พระองค์เจ้าบรมเดช 1 หมื่นบาท พลตรีพระยา-เสนาสงคราม พันเอกพระยาศรีสิทธิสงคราม และพันเอกพระยาเทพสงคราม คนละ 5 พันบาท (ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, 2560, หน้า 126-127) จากนั้นฝ่ายรัฐบาลเริ่มโจมตีฝ่ายคณะกู้บ้านกู้เมืองด้วยปืนใหญ่ที่บางเขน และหลักสี่ จนเกิดการปะทะกันอย่างรุนแรง ถึงขั้นบาดเจ็บและเสียชีวิตของฝ่ายรัฐบาลเอง (ผิน ชุณหะวัณ,

2516, หน้า 17) ฝ่ายคณะกษัตริย์บ้านกูเมืองชาตแคลนอาวูธในการต่อสู้กับฝ่ายรัฐบาล ซึ่งทำให้พระองค์เจ้าบวรเดช ต้องสละยศที่ออกจากที่มั่นหลักสี่ บางเขน และดอนเมือง ตามลำดับ เมื่อวันที่ 15 ตุลาคม พ.ศ. 2476 และในวันที่ 16 ตุลาคม ต่อมาฝ่ายรัฐบาลสามารถยึดดอนเมืองคืนได้จากคณะกษัตริย์บ้านกูเมืองซึ่งถอนกำลังออกไปแล้ว และในวันเดียวกันนั้นเอง เรือรบหลวงสุริยะมณฑลของรัฐบาลได้นำกำลังมาที่อยุธยา ควบคุมพื้นที่อยุธยาไว้ได้ และปลดปล่อยตัวประกันทั้ง 4 คน คือ พันตรีหลวงเสรีรังษีและพวก (พลเรือตรีหลวงสังวรยุทธกิจ, 2516, หน้า 58)

3.5 การก่อกองกำลังและความพ่ายแพ้ของกองพันทหารช่างอยุธยา

การล่าถอยของกองกำลังฝ่ายคณะกษัตริย์บ้านกูเมือง เริ่มตั้งแต่วันที่ 15 ตุลาคม พ.ศ. 2476 พันตรีหลวงโหมชิงชัย ได้หลบออกจากดอนเมืองไปจังหวัดอยุธยามาเตือนครอบครัวของพันเอกพระยาศรีสิทธิสงคราม ที่ได้มาพักอยู่ที่กองพันทหารช่างอยุธยาในช่วงก่อนเกิดเหตุการณ์กบฏครั้งนี้ ให้รีบย้ายไปอยู่ที่อื่นที่ปลอดภัยกว่า (พันตำรวจโทหลวงโหมรอนราญ, 2520, หน้า 53) ซึ่งตรงกับที่แพทย์หญิงโชติศรี ทาราบบันทึกไว้ว่า “เรายังอยู่ที่บ้านพักของผู้บังคับการทหารช่างอยุธยาต่อไปอีก 3 วัน แต่แล้วก็มีนายทหารคนหนึ่งมาเตือนแม่และบรรดาภรรยาของนายทหารทั้งหลายให้หาทางขยับขยายออกจากกรมทหารไปเสียโดยเร็ว เพราะไม่แน่ว่าจะเกิดอะไรขึ้นกับครอบครัวของทหารช่างอยุธยา” (ณ เพ็ชรภูมิ, 2539, หน้า 9)

ในขณะที่กองกำลังคณะกษัตริย์บ้านกูเมืองล่าถอยนั้น พระองค์เจ้าบวรเดชได้ทรงออกคำสั่งกับพันตรีหลวงลบบาดาล ผู้บังคับกองพันทหารช่างอยุธยาให้ทำลายทางรถไฟ สะพานรถไฟ เพื่อขัดขวางการติดตามของทหารฝ่ายรัฐบาล (ร้อยเอกหลวงโหมรอนราญ, 2492, หน้า 152) ซึ่งกองพันทหารช่างอยุธยาได้ปฏิบัติการรื้อทำลายเส้นทางรถไฟและสะพานรถไฟ ตั้งแต่สถานีดอนเมืองเป็นต้นไป นายทหารระดับผู้นำของกองพันทหารช่างอยุธยาที่ได้ตามเสด็จพระองค์เจ้าบวรเดช ไปที่จังหวัดนครราชสีมา ได้แก่ พันตรีหลวงลบบาดาล ร้อยโทเอกราษฎร์ ภัคติกุล ร้อยโทหม่อมหลวงชวนชื่น กำภู เป็นต้น (ร้อยเอกหลวงโหมรอนราญ, 2492, หน้า 201, 205-206) ซึ่งภายหลังการเสียชีวิตของพันเอกพระยาศรีสิทธิสงคราม เมื่อวันที่ 23 ตุลาคม พ.ศ. 2476 ที่สถานีรถไฟหินลับ อำเภอกำแพงคอย จังหวัดสระบุรี ทหารฝ่ายคณะกษัตริย์บ้านกูเมืองก็แตกกระจัดกระจายกันหลบหนีพระองค์เจ้าบวรเดชทรงลี้ภัยไปยังอินโดจีน นายทหารชั้นผู้ใหญ่ใช้วิธีการเดินทางบก จากบุรีรัมย์เข้าดินแดนเขมร ส่วนนายทหารชั้นผู้น้อยก็ขึ้นอยู่กับความตัดสินใจของตนเอง แต่ก็มีบางส่วนตัดสินใจอยู่ในไทยต่อไป เพราะคิดว่าด้วยเหตุที่เป็นทหารชั้นผู้น้อย จึงไม่น่าจะได้รับโทษหนัก (พันตำรวจโทหลวงโหมรอนราญ, 2520, หน้า 67-72) ส่วนคนอื่น ๆ ที่ถูกตั้งข้อหาถูกจับและหนีไปยังต่างประเทศ เช่น นาวาเอกพระยาตราภัยพิพัฒน์ พันเอกพระยาสุรพันธ์เสนี เป็นต้น ส่วนทหารช่างอยุธยาในระดับล่างที่เข้าร่วมกับคณะกษัตริย์บ้านกูเมือง ยอมแพ้และให้ทหารฝ่ายรัฐบาลปลดอาวุธที่จังหวัดสระบุรี (เพ็ญ ภูผา, 2556, หน้า 111)

ภาพที่ 1 ทหารช่างอยุธยา (สวมหมวกแก๊ป) ถูกควบคุมตัวโดยทหารฝ่ายรัฐบาล (สวมหมวกกะโล่)
ที่มา : ธงชัย ลิขิตพรสวรรค์, 2558, หน้า 19

4. ผลจากความพ่ายแพ้และชะตากรรมของกองพันทหารช่างอยุธยาหลังการกบฏ

วันที่ 23-24 ตุลาคม พ.ศ.2476 ฝ่ายรัฐบาลประสบความสำเร็จในการปราบปรามกองกำลังของคณะกู้บ้านกู้เมือง (ต่อมาฝ่ายรัฐบาลเรียกชื่อว่า ฝ่ายกบฏ) จนพ่ายแพ้ไปแล้ว มีผู้เสียชีวิตและบาดเจ็บทั้งสองฝ่าย พันโทหลวงพิบูลสงคราม ผู้บัญชาการกองผสมในการปราบปรามกบฏได้รับการยกย่องว่าเป็นวีรบุรุษ รัฐบาลพันเอกพระยาพหลพลพยุหเสนาสั่งจับกุมคุมขังฝ่ายกบฏไว้ประมาณ 600 คน (ม.ร.ว. พุทธิศาน ชุมพล, 2560, หน้า 201) วันที่ 25 ตุลาคม พ.ศ.2476 พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว มีพระราชกระแสแนะนำรัฐบาลว่า เพื่อเป็นการยุติการจลาจลอย่างละมุนละม่อม จึงสมควรที่รัฐบาลจะประกาศอภัยโทษให้แก่ผู้ร่วมก่อการจลาจล ตลอดจนนายทหารและบุคคลที่ไม่ใช่หัวหน้าหรือคนสำคัญในการกระทำครั้งนี้เสียโดยเร็ว” แต่รัฐบาลปฏิเสธโดยอ้างว่า จะต้องดำเนินคดีให้ถึงที่สุดเสียก่อนจึงจะพิจารณาให้อภัยโทษได้ (นครินทร์ เมฆไตรรัตน์, 2553, หน้า 388 ; นายหนวย, 2530, หน้า 2569-570) ซึ่งรัฐบาลดำเนินการลงโทษฝ่ายกบฏ ดังนี้

4.1 การจัดตั้งศาลพิเศษ พ.ศ.2476 วันที่ 29 ตุลาคม พ.ศ.2476 รัฐบาลได้ออกพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลพิเศษ พ.ศ.2476 ขึ้น พร้อมด้วยคณะกรรมการอัยการพิเศษสำหรับฟ้องคดี มีอำนาจหน้าที่พิจารณาพิพากษาคดีเกี่ยวกับการกบฏและจลาจลไม่ว่าผู้ต้องหาจะเป็นทหารหรือพลเรือนก็ตาม จะมีวิธีการพิจารณาเช่นเดียวกับศาลทหาร คำพิพากษาถึงเป็นเด็ดขาดไม่มีอุทธรณ์ฎีกา และผู้ต้องหาไม่มีทนายแก้ต่าง (ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 50 หน้า 624, วันที่ 30 ตุลาคม พ.ศ.2476) ในเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2477 ในจำนวนผู้ถูกจับ 600 คน มีการส่งฟ้อง 318 คน พบว่า มีความผิดต้องโทษ 296 คน ในจำนวนนั้น

ต้องโทษประหารชีวิต 6 คน จำคุกตลอดชีวิต 244 คน (ภูธร ภูมะธน, 2521, หน้า 150 ; นายหนวย, 2530, หน้า 601-603) โดยสรุปมีผู้ที่เกี่ยวข้องกับคณะกบฏบ้านกุ่มเมืองที่ถูกศาลพิเศษพิจารณาสอบแล้ว 600 คน รวมทั้งเจ้านาย ข้าราชการทหารพลเรือน นักหนังสือพิมพ์ นักการเมือง รวมถึงการสั่งปิดหนังสือพิมพ์รายวัน เช่น หนังสือพิมพ์บางกอกเดลินิวส์ เดลิเมล์ ฯลฯ ระยะเวลาดำเนินการตั้งแต่วันที่ 23 ตุลาคม พ.ศ.2476 ถึงวันที่ 15 พฤษภาคม พ.ศ.2478 มีการส่งฟ้องต่อศาลพิเศษ 80 เรื่อง จำเลย 323 คน ส่งเรื่องให้อัยการฟ้องที่ฟ้องศาลอื่น 13 คน สอบสวนแล้วปล่อยไป 264 คน ฟ้องและขอให้ศาลพิเศษออกหมายจับ 1 เรื่อง จำนวน 21 คน สอบสวนแล้วส่งกระทรวงยุติธรรมพิจารณาทางปกครอง 7 คน รัฐบาลสั่งระงับไม่ฟ้อง 117 คน (เพราะหลักฐานอ่อนหรือเป็นเรื่องไม่สำคัญ) แต่ถูกปลดไล่ หรือให้ออกจากราชการแล้ว (วีระวัลย์ งามสันติกุล, 2559, หน้า 243)

สำหรับจำเลยศาลพิเศษ พ.ศ.2476 ที่เป็นผู้นำทหารช่างอยุธยา คือพันโทพระวิเศษโยธาภิบาล พันตรีหลวงวรสิทธิสงคราม ได้แก้ต่างว่าถูกพันโทหลวงโหมชิงชัยข่มขู่ให้ปฏิบัติตาม นอกจากนั้นยังมี ร้อยเอกหลวงสันตติสงคราม นายทหารฝ่ายเสนาธิการจังหวัดทหารบกอยุธยา ร้อยเอกขุนจินดายุทธจิตต์ นายทหารฝ่ายการเงินอยุธยา พันตรีหลวงจบกกระบวนยุทธ นายทหารจังหวัดทหารบกอยุธยา (รายนี้ถูกกักขังเป็นเวลา 8 เดือนกับ 8 วัน และถูกปล่อยตัวไปโดยถือว่าไม่มีความผิด (พันตรีหลวงจบกกระบวนยุทธ, 2520, หน้า30) พลตรีพระยาวิชัยสุนทร นายทหารกองหนุน พันตำรวจโท พระปราบริบฎ ผู้กำกับการตำรวจภูธรมณฑลอยุธยา บุคคลเหล่านี้ถูกพิพากษาลงโทษจำคุกตลอดชีวิตลงมาถึงจำคุก 6-9 ปี และ 10-20 ปี (ภูธร ภูมะธน, 2521, หน้า 125-126) สำหรับพันตรีหลวงลบบาดาลได้หลบหนีไปอยู่ที่อินโดจีนของฝรั่งเศส จึงไม่ได้มีคำพิพากษาลงโทษแต่อย่างใด

4.2 การถอดยศและบรรดาศักดิ์ พ.ศ.2476 เป็นอีกมาตรการหนึ่ง ที่รัฐบาลกระทำต่อผู้ต้องหาในคดีกบฏบวรเดช พ.ศ.2476 กล่าวคือ ในวันที่ 6 พฤศจิกายน พ.ศ.2476 รัฐบาลพระยาพหลพลพยุหเสนา ได้มีประกาศถอดยศและบรรดาศักดิ์ บรรดาผู้ที่เกี่ยวข้องกับการกบฏ โดยรัฐบาลอ้างว่า “ด้วยความปรากฏว่าข้าราชการฝ่ายทหารและพลเรือนบางนาย ได้ประพฤติดนไม่สมควรที่จะดำรงอยู่ในยศและบรรดาศักดิ์ จึงมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้ถอดผู้มีรายนามข้างท้ายนี้ออกจากยศและบรรดาศักดิ์ มีจำนวนทั้งสิ้น 24 คน” (ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 50, หน้า 2244) เมื่อพิจารณาจากจากรายชื่อผู้ถูกถอดยศและบรรดาศักดิ์ ทั้งสิ้น 24 คนนี้ พบว่ามีผู้นำกองพันทหารช่างอยุธยาจำนวน 3 ท่าน ที่ถูกถอดยศและบรรดาศักดิ์ ได้แก่ 1) พันโทพระวิเศษโยธาภิบาล (ปาน สุนทรจันทร์) 2) พันตรีหลวงวรสิทธิสงคราม (เงิน วราภิโมกข์) 3) พันตรีหลวงลบบาดาล (ดี จารุปานธุ) ผลที่เกิดขึ้นจากกบฏบวรเดชที่ผู้นำคนสำคัญของกองพันทหารช่างอยุธยา สรุปได้จากตารางที่ 1 ดังนี้

ตารางที่ 1 สรุปผลที่ได้รับจากการเข้าร่วมกับกฎบัตรของผู้นำกองพันทหารช่างอยุธยา

รายชื่อ	ถูกจับได้ในระหว่างเหตุการณ์กบฏ	เข้ามอบตัวกับฝ่ายรัฐบาล	หนีไปต่างประเทศ (กัมพูชา)	ถูกถอดยศและบรรดาศักดิ์	ถูกจำคุกที่บางขวางและเกาะตะรุเตา	ได้รับอภัยโทษเมื่อ พ.ศ.2487
1. พันโทพระวิเศษโยธาภิบาล (ปาน สุนทรจันทร์)	✓	-	-	✓	✓	✓
2. พันตรีหลวงลบบาดาล (ดี จารุปาณฯ)	-	-	✓	✓	-	✓
3. พันตรีหลวงวรสิทธิสงคราม (เงิน วราภิโมกข์)	-	✓	-	✓	✓	✓
4. ร้อยโทเอกรินทร์ ภัคติกุล	-	✓	-	-	✓	✓
5. ร้อยโทหม่อมหลวงชวนชื่น กำภู	-	✓	-	-	✓	✓
6. ร้อยตรีขจร สหสรจินดา	-	✓	-	-	✓	✓
7. ร้อยตรีบุญรอด เกษสมัย	✓	-	-	-	✓	✓
รวม	2	4	1	3	6	7

ที่มา : รวบรวมจาก ภูธร ภูมะธน (2521), อ.ก.รุ่งแสง (2547), ม.ร.ว.นิมิตมงคล นวรัตน์ (2564, เลื่อนศราภัยพิพัฒน์ (2546), ร้อยเอกหลวงไหมรอนราญ (2492), และเจิม จิตต์ประณีต (2558) และราชกิจจานุเบกษา เล่ม 50 หน้า 2244

จากตารางที่ 1 พบว่า บรรดานายทหารระดับผู้นำหน่วยกองพันทหารช่างอยุธยาทุกคนได้รับพระราชทานอภัยโทษครบทั้ง 7 คน ในสมัยรัฐบาลนายควง อภัยวงศ์ เมื่อปี พ.ศ.2487 รองลงมาถูกจำคุกที่บางขวาง และย้ายไปจำคุกที่เกาะตะรุเตา จังหวัดสตูล มี 6 คน คือ พันโทพระวิเศษโยธาภิบาล พันตรีหลวงวรสิทธิสงคราม ร้อยโทเอกรินทร์ ภัคติกุล ร้อยโทหม่อมหลวงชวนชื่น กำภู ร้อยตรีขจร สหสรจินดา และร้อยตรีบุญรอด เกษสมัย ที่เข้ามอบตัวกับฝ่ายรัฐบาล มี 4 คน คือ พันตรีหลวงวรสิทธิสงคราม ร้อยโทเอกรินทร์ ภัคติกุล ร้อยโทหม่อมหลวงชวนชื่น กำภู และร้อยตรีขจร สหสรจินดา ที่ถูกถอดยศและบรรดาศักดิ์ มี 3 คน คือ พันโทพระวิเศษโยธาภิบาล พันตรีหลวงวรสิทธิสงคราม และพันตรีหลวงลบบาดาล และรายชื่อที่ถูกจับได้ในระหว่างการกบฏ มี 2 รายคือ พันโทพระวิเศษโยธาภิบาล และร้อยตรีบุญรอด เกษสมัย ส่วนที่หลบหนีไปต่างประเทศ (กัมพูชา) มีเพียงรายเดียว คือ พันตรีหลวงลบบาดาล

บทสรุป

ความเกี่ยวข้องระหว่างกองพันทหารช่างอยุธยากับกฎบัตรฉบับนั้น เกิดจากความสัมพันธ์อันใกล้ชิดระหว่างผู้นำของกองพันทหารช่างอยุธยากับพันเอกพระยาศรีสิทธิสงคราม (ดิน ทาราบ) ผู้นำคนสำคัญของคณะกู้บ้านกู้เมืองในฐานะครูอาจารย์กับลูกศิษย์ ประกอบกับความหวาดกลัวภัยคอมมิวนิสต์ที่เชื่อกันว่า

แพร่ระบาดมาจากบุคคลในรัฐบาลพ้นเอกพระยาพลพลพยุหเสนาเอง จึงเป็นแรงจูงใจหรือเหตุผลที่ทำให้ กองพันทหารช่างอยุธยา 2 กองพัน เข้าร่วมในการกบฏบวรเดชครั้งนี้

บทบาทของกองพันทหารช่างอยุธยาในเหตุการณ์กบฏบวรเดช ได้แก่ 1) การมีส่วนร่วมในการ ประชุมวางแผน 3 ครั้ง 2) การสร้างขวัญและกำลังใจก่อนการปฏิบัติการทางทหาร 3) การเคลื่อนกำลังทาง เรือเพื่อปฏิบัติการตามแผนล้อมกวาง 4) การรับมอบหมายภารกิจในการวางกำลังปิดล้อมกรุงเทพฯ 5) ภารกิจในการล่าถอยและความพ่ายแพ้ ซึ่งผลจากการพ่ายแพ้ของกองพันทหารช่างอยุธยาในการกบฏ ครั้งนี้ ทำให้ผู้นำคนสำคัญของกองพันทหารช่าง ต้องประสบชะตากรรมต่าง ๆ เช่น ถูกจับกุม และถูกคำพิพากษาลงโทษโดย ศาลพิเศษที่รัฐบาลตั้งขึ้น ถูกถอดยศและบรรดาศักดิ์ รวมถึงการถูกคุมขังที่ เกาะตะรุเตา จังหวัดสตูล ที่หลบหนีไปต่างประเทศมีเพียงรายเดียว ผลสุดท้ายกองพันทหารช่างอยุธยา ทั้งสองกองพันนี้ได้ถูกยุบเลิกไป แต่อย่างไรก็ตาม บรรดานายทหารที่เป็นแกนในการกบฏบวรเดชทุกคน ต่างก็ได้รับการพระราชทานอภัยโทษและได้คืนยศและบรรดาศักดิ์ ในสมัยรัฐบาลนายควง อภัยวงศ์ ปี พ.ศ. 2487

บรรณานุกรม

- จกมล ไกรฤกษ์, ร้อยโท. (2546). **อยู่อย่างเสือ**. กรุงเทพฯ: Knowledge Center.
- จบกะบวนยุทธ, พันตรีหลวง. (2520). **อนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพพันตรีหลวง จบกะบวนยุทธ**. กรุงเทพฯ: น้าอักษร.
- เจิม จิตต์ประณีต. (2558). **ความเป็นอยู่และชีวิตของนักโทษการเมือง ตอนที่ 1. วารสารรัฐสมิแล**, 36(1), 77-84.
- ชัยอนันต์ สมุทวณิช. (2517). **14 ตุลา : คณะราษฎรกับกบฏบวรเดช**. กรุงเทพฯ: อักษรสัมพันธ์.
- ชาญวิทย์ เกษตรศิริ. (2560). **ประวัติศาสตร์การเมืองไทยสยาม พ.ศ.2475-2500**. กรุงเทพฯ: มูลนิธิ โครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.
- ชาดา นนทวัฒน์. (2552). **กบฏแผ่นดินแย่งชิงอำนาจ**. กรุงเทพฯ: ยิปซี.
- ไชยวัฒน์ ยนเปี่ยม. (2528). **ฝันร้ายของเมืองไทย**. กรุงเทพฯ: เจ้าพระยา.
- ณ เพ็ชรภูมิ (แพทย์หญิงโชติศรี ท่าราบ). (2539). **กำสรวลพระยาศรีฯ**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน.
- ณัฐพล ใจจริง. (2559). **กบฏบวรเดช : เบื้องแรกปฏิวัติสยาม 2475**. กรุงเทพฯ: ศิลปวัฒนธรรม.
- ไธยน้อย (เสลา เรขะรุจิ). (2565). **แม่ทัพบวรเดช**. กรุงเทพฯ: ศรีปัญญา.
- ธงชัย ลิขิตพรสวรรค์. (บรรณาธิการ). (2558). **สมุดภาพพระยาพลพลพยุหเสนา ภาค 2 : ปราบ กบฏ พ.ศ. 2476**. กรุงเทพฯ: ต้นฉบับ.
- นครินทร์ เมฆไตรรัตน์. (2553). **การปฏิวัติสยาม พ.ศ.2475**. กรุงเทพฯ: ฟาเดียวกัน.

- นายหนวย (ศิลปชัย ชาญเฉลิม). (2521). **ทหารเรือปฏิวัติ**. กรุงเทพฯ: วชิรินทร์การพิมพ์.
- _____. (2530). **เจ้าฟ้าประชาธิปก : ราชันผู้นิราศ**. กรุงเทพฯ: ป. สัมพันธ์ พาณิชย์.
- นิคม จารุมณี. (2519). **กบฏบวรเดช พ.ศ.2476**. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- นิมิตมงคล นวรัตน์, ม.ร.ว.. (2564). **เมืองนิมิตและชีวิตแห่งการกบฏสองครั้ง**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ศรีปัญญา.
- บัญชา ขวาลศิลป์, พลเอก. (2562). **2475 เส้นทางคนแพ้**. กรุงเทพฯ: แสงดาว.
- ประจวบ อัมพะเสวต. (2543). **พลิกแผ่นดิน : ประวัติศาสตร์การเมืองไทย 24 มิถุนายน 2475-14 ตุลาคม 2516**. กรุงเทพฯ: สุขภาพใจ.
- ปรัชญาภรณ์ ละครพล. (2564). **กองทัพคณะราษฎร**. กรุงเทพฯ: ศิลปวัฒนธรรม.
- ปิยะนาถ บุนนาค. (2553). **ประวัติศาสตร์ไทยสมัยใหม่ (ตั้งแต่การทำสนธิสัญญาบาวริง ถึง เหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ.2516**. กรุงเทพฯ: คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ผิน ชุณหะวัณ, จอมพล. (2516). **การกบฏ ปี 2476**. อนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพจอมพลผิน ชุณหะวัณ ณ เมรุวัดพระศรีมหาธาตุวรมหาวิหาร 7 พฤษภาคม 2516. กรุงเทพฯ: อรุณการพิมพ์.
- พฤทธิสถาน ชุมพล, ม.ร.ว. (2560). **ประชาธิปก ประชาธิปไตย**. กรุงเทพฯ: แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- เพลิง ภูผา (นามแฝง). (2556). **กบฏบวรเดช**. กรุงเทพฯ: สยามความรู้.
- ภูธร ภูมะธน. (2521). **ศาลพิเศษ พ.ศ.2476 พ.ศ.2478 และ พ.ศ.2481**. วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ยาตาเบ, ยาสุกิจิ. (2563). **บันทึกของทูตญี่ปุ่นผู้เห็นเหตุการณ์ปฏิวัติ 2475 : การปฏิวัติและการเปลี่ยนแปลงในประเทศสยาม**. เออีจี มูราซึมา แล่นครินทร์ เมฆไตรรัตน์ (แปล). กรุงเทพฯ: ศิลปวัฒนธรรม.
- ระยัปศรี กาญจนวงศ์. (2530). **การฝึกหัดक्रमณฑลกรุงเก่า พ.ศ.2448-2475 : การศึกษาเชิงประวัติศาสตร์**. (รายงานผลการวิจัย). พระนครศรีอยุธยา : วิทยาลัยครูพระนครศรีอยุธยา.
- ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 50 ตอน 0 หน้า 635-638 วันที่ 12 พฤศจิกายน พ.ศ.2476, พระราชบัญญัติจัดการรักษาป้องกันรัฐธรรมนูญ .**
- ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 50 หน้า 2242 วันที่ 12 พฤศจิกายน พ.ศ.2476, ประกาศถอดยศและบรรดาศักดิ์. เลื่อน ศราภัยวานิช. (2564). ผืนจริงของข้าพเจ้า ผืนร้ายของข้าพเจ้า 10,000 ไมล์ของข้าพเจ้า. กรุงเทพฯ: ปัญญา.**

ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 50 หน้า 624 วันที่ 30 ตุลาคม พ.ศ.2476, พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลพิเศษ.
พุทธศักราช 2476.

ฤทธิรงค์ธเนศ, พันเอกพระยา. **อนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพพันเอก พระยาฤทธิรงค์ธเนศ
(ทองคำ ไทไขโย).** วัดสมานมิตร จังหวัดนครราชสีมา 1 เมษายน 2512.

ว.ช. ประสงค์. (วิชัย ประสงค์). (2505). **แผ่นดินสมเด็จพระปกเกล้า.** พระนคร : สำนักพิมพ์มด
ชาติ.

วิชัย สุวรรณรัตน์. (2514). การปฏิวัติ รัฐประหาร และกบฏหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475
ใน **ลัทธิการเมือง.** หน้า 84-130. ชัยอนันต์ สมุทวณิช, เศรษฐพร คูศิริพิทักษ์ และแสง รัตนม
คลมาศ (บรรณาธิการ). กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.

วีรวัลย์ งามสันติกุล. (2559). **ประชาธิปไตยกาสสมัย.** กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
สมบัติ อารังธัญวงศ์. (2547). **การเมืองการปกครองไทย พ.ศ.1762-2500.** กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์เสมา
ธรรม.

สังวรยุทธกิจ, พลเรือตรี หลวง. (2516). **อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพพลเรือตรีหลวงสังวรยุทธกิจ
(สังวร สุวรรณชีพ).** ณ วัดธาตุทอง ถนนสุขุมวิท วันพฤหัสบดีที่ 27 ธันวาคม พุทธศักราช 2516.
กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชวนพิมพ์.

สุวิทย์ ชันธิวิทย์ และอิงอร สุพันธุ์วนิช. (2554). **เฮง ไพรวัลย์ : สดุดีอดปมาจารย์ทางไสยศาสตร์
ฆราวาสห้าแผ่นดินเมืองสยาม.** กรุงเทพฯ: บริษัท ธนาเพรส จำกัด.

เส้าทอน ศุภโสภณ. (2535). **ชีวิตและการต่อสู้ของพระยาทรงสุรเดช.** กรุงเทพฯ: บริษัท ศรีเอทีฟ พับ
ลิชชิ่งจำกัด.

แสง จุลจาริตต์. (2548). เพลย์ที่แนวหลัง. **ศิลปวัฒนธรรม,** 26(12), 64-70.

หน่วยทหารช่างที่เคยมีที่ตั้งอยู่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา. ค้นเมื่อ 10 มิถุนายน 2565, จาก
<http://cgsc.ac.th>.

โหมรอนราย, พันตำรวจโท หลวง. (2520). **อนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ พันตำรวจโทหลวง
โหมรอนราย (ตุ้ ปาลกะวงศ์ ณ อยุธยา).** ณ เมรุวัดตรีศเทพ 5 กุมภาพันธ์ 2520. กรุงเทพฯ:
บุญส่งการพิมพ์.

โหมรอนราย, ร้อยเอก หลวง. (2492). **เมื่อข้าพเจ้าก่อการกบฏ.** พระนคร : โรงพิมพ์นครชัย.

อ.ก. รุ่งแสง (ไพยม โรจนวิภาต). (2547). **พ. 27 สายลับพระปกเกล้า.** กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์วลีศรีเอช.

อนันต์ อมรรตย์. (บรรณาธิการ). (2527). **แม่ทัพบรรเดช.** กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จิรวรรณอนุสรณ์.